

BOZKIR VE ÇEVRESİNDEKİ ESKİ ESER TAHRİBATI VE ALINACAK ÖNLEMLER

Mustafa YILMAZ*

Selçuk Üniversitesi Araştırma Fonunca desteklenen ve Yüksek Lisans çalışmalarım çerçevesinde Bozkır Kazası ve çevresindeki eski eser tahribatını ve alınacak önlemleri kısaca açıklamaya çalışacağım.

Konya'ya bağlı ve 130 km. uzaklıkta bulunan Bozkır kazasını Seydişehir, Akseki, Gündoğmuş, Taşkent, Hadim, Karaman kazaları ile Konya'nın sınırları içinde görmekteyiz. Antik çağda Leontopolis olarak adlandırılan Bozkır, İsaoria Bölgesinin merkezi olan Isaura'ya 12 km. uzaklıkta, Çarşamba Suyunun ortasından ikiye ayırdığı 6 bin nüfuslu bir merkezdir. Denizden yüksekliği 1050 metre olan Bozkır'a 73 adet köy bağlıdır.

Bozkır'ın köyleri genel olarak Toros dağlarının eteklerinde, hatta dağların zirvelerinde yer alan, küçük yerleşim yerleridir. Bölgenin arazi yapısının çok dağlık olması, ekilebilen yerlerin yok denecek kadar az olması gibi nedenler yüzünden insanlar geçimlerini hayvancılık, bağcılık, arıcılık ve orman ürünlerinden sağlamaktadırlar.

Antik çağda Lycaonia ve Cilicia bölgelerini kontrol altında tutan Korsanların yerleştikleri bu dağlık bölge Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde de iskan edilmiştir. Roma İmparatorluğunu yıllarca hem karada hem denizde uğraştıran ve Bizans İmparatorluğuna iki defa hakim olan Isauriablara yaşadığı Bozkır ve çevresinde, İsaoria sanatının ve yerleşme yerlerinin izlerine çok az da olsa rastlamak mümkündür.

Bozkır ve çevresindeki merkezlerden Bostandere, Kisecik köyü, Ortakaraören kasabası, Harmanpınar (Meyre), Sanot Yaylası, Dibektaş Yaylası, Üçpınar kasabası, Aslantaş Yaylası, Dereiçi (Gederet) köyü,

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sekreteri.

Hisarlık köyü, Işıklar köyü, Ulupınar köyü, Yolören (Fart) köyü, Karayahya köyü ve çevreleri ile Metropolislik yapan Isaura'da 1988 yılında yaptığım yüzey araştırmasında birçok eski eserin tahrip olduğunu, halkın bilinçsizce define aramak amacıyla kaçak kazılar yaptığını ve bazı taşınır malzemenin yer değiştirdiğini gördüm.

Yörenin arazisinin dağlık olmasından ve Toros dağlarının yüksek yerlerindeki yaylaların merkezlere uzaklığından yararlanan ruhsatsız defneciler ve bunların kışkırttığı bir kısım halk, kaçak kazı yapmayı bir geçim kaynağı haline getirmişlerdir.

Tahribatın yapıldığı ve tesbit edebildiğim merkezleri kısaca açıklayalım: Bozkır'a 45 km uzaklıkta bulunan Bostandere köyünün hemen 1 km kuzey doğusunda meyilli bir arazi üzerinde kurulan antik yerleşmenin 8-9 yıl önce köye içme suyu getirmek için yapılan çalışmalar sırasında ortaya çıktığı köylüler tarafından söylenmektedir. Roma dönemine ait bir de Tiyatronun bulunduğu antik yerin köylülerce tahrip olduğunu, köy evlerinde pek çok mimari özellikleri olan taşların kullanıldığını yine köylülerle gezerek gördüm. Bir mezar stelinin köy meydanında ortası delinerek çeşme haline getirildiğini, kitabesinin tahrip edildiğini, başka bir mimari parçanın da su yalağı yapıldığını üzülererek gördüm.

Aynı yöredeki Kisecek köyü camisinde ve köyün yakınından geçen Çarşamba Kanalının üzerindeki köprüde nereden geldiği dahi belli olmayan mimari parçalar kullanılmıştır. Bozkır'a 20 km uzaklıktaki Ortakaraören kasabası ile Suğla (Trogitis) gölü arasındaki düzlük bir alanda yanyana 150'şer metre ara ile üç adet höyük bulunmaktadır. Bu höyükler halk tarafından kazılmış, bir çok mezar ortaya çıkarılmıştır. Antik çağda önemli bir merkez olduğunu düşündüğümüz Harmanpınar (Meyre-Mayra) kasabasındaki eserlerden bir kısmı, 13 km uzaklıktaki Bozkır'a taşınmıştır. İki adet aslan ve bir adet mezar steli tahrip olmuş halde Bozkır kütüphanesi bahçesinde bulunmaktadır. Bunlar 30 yıl önce Bozkır'a gelmiştir. Ayrıca Harmanpınar'ın camisinde ve köy, ortasındaki çeşmede mimari parçalar kullanılmış ve çeşmenin önündeki havuzun ortasında Bozkır'a giden aslanların benzeri bulunmaktadır. Aynı köyde 2 km uzunluğunda yeraltı kemerli su kanalının bulunduğunu köylüler söylemişlerse de giriş kısmı kapatıldığından tesbit yapmamız mümkün olamamıştır. Bozkır ilçe merkezinde de 4 adet kaya mezarı bulunduğu halde çok tahrip olduklarından özellikle söz etmek gerekir.

Mülki amirlerin, karakolun ve halkın gözleri önünde bu mezarların tahribatı hiçbir şekilde izah edilemez. Yine Bozkır merkezde elektrik

santrali bahçesinde, üzerinde gamalı haçın bulunduğu sarı renkli çok kaliteli bir mermer üzerinde kitabe olmasına rağmen, mermer 5 parçaya ayrılmıştır. Kitabenin bir kısım harfleri eksiktir. Bugün 4 katlı P.T.T. binasının yükseldiği yerde 35 yıl önce bir kilisenin olduğunu yine Bozkır'ın yetkililerinden öğrendim. Bu arada hemen ifade edelim ki, burada slaytlarını gösteremediğim Bozkır merkezindeki Osmanlı dönemine ait yapılar ile Karacaardıç köyündeki Horasan Evi, Üçpınar Kasabasındaki caminin kısa zamanda kurtarılması gerekmektedir. Üstelik Üçpınar kasabasındaki caminin önündeki Osmanlı dönemi hamamı tamamen yıkılmış durumdadır.

Toros dağlarının 2200 metre yüksekliğindeki Sarıot Yaylası ve bu yaylaya 10 km uzaklıktaki Yıldız dağının eteklerinde Dibektaş Yaylası yer alır. Sarıot yaylasındaki iki büyük mağarada üç ayrı yerde kitabe ve çeşitli kabartmalar olduğu halde, bilinmeyen eller kireçle boyamışlar. Şimdi burada beyaz bir duvardan başka hiçbir şey görülmemektedir. Aynı kişilerin marifeti olduğunu tahmin ettiğimiz bir boyama hadisesi de Dibektaş yaylasında karşımıza çıktı. Baş gövdesinden ayrılmış bir aslan ile kenarları kırılmış, henüz fonksiyonunu bilemediğimiz anıtsal bir yapı dağ başında kaderine terk edilmiş durumdadır. Burası. Akseki kazasına çok yakındır. Çok geniş bir alanı kaplayan Dibektaş yaylasının merkeze ve köylere uzak olması, burasının tam anlamıyla bir köstebek yuvasına dönüşmesine yol açmıştır. Ayrıca göçerlerin yaptıkları yayla evlerinde fazla miktarda mimari parça mevcuttur.

Bozkır'a 5 km uzaklıkta bulunan Yolören (Fart) köyü mezarlığında başlığı dahi olmayan iki kırık sütun bulunmaktadır. Burada bulduğum kitabelerin de tahrip olduğunu gördüm. Bozkır'a 12 km uzaklıktaki Karayahya köyünde, köy meydanında, başı olmayan ve kaidesinin iki tarafında da kitabesi olan bir aslan bulunmaktadır. Kitabeler okunabilecek durumdadır. Bu aslanın köye 4 km uzaklıktaki örenarası mevkiinden getirildiği, bir eşinin de aynı yerde olduğu köylülerce söylendi, örenarası'na kadar gittim. Gerçekten çok geniş bir saha içinde yanyana kazılmış iki ev, iki metre derinlikte ve daire şeklinde, yuvarlak taşlarla örülmüş durumda görülmektedir. Köylünün söylediği diğer aslanı da, bir taş temel içine gömülmüş vaziyette buldum. Fakat kitabeleri gözükmüyordu.

Bozkır'ın güneyinde bulunan Aslantaş yaylasında da aynı tahribatları gördüm. Burada da lahit kapakları yayla evlerinin yapımında kullanılmıştır. Bozkır'a 12 km uzaklıkta bulunan ve daha önce Swoboda ve arkadaşları tarafından araştırılan ve yayınlanan Zengibar Kale'si yani

antik İsaura'yı, çevresindeki Acılar, Işıklar, Hisarlık, Ulupınar ve Yazıdamı köylüleri son 25. yıl içinde tahrip etmişlerdir. İsaura'da bulunan tüm anıtsal binalar ve çevresindeki Nekropoller ile kuleler ve şehir kapıları (Şehir Kapısı-Akropol Kapısı) tahrip edilerek köylere taşınmış ev, çeşme, cami, köprü ve diğer yapılarda kullanılmışlardır. 1968-1969 yıllarında buraya yapılan yol, köylülere tahribatın yollarını göstermiş, arabalarla günlerce kesme taş köylere taşınmıştır. Hisarlık köyünün camisi bu tarihlerde taşınan taşlarla yapılmıştır. Ne yazık ki aynı caminin hemen bitişiğinde Osmanlı dönemine ait son derece zengin süslemelere, çeşitli mimari özelliklere sahip olan camiye ise sahip bile çıkmamışlardır, Bugün Işıklar köyündeki 100 evden 70'inde bir mezar steli, bir friz parçası veya bir mimari parçaya rastlamak mümkündür. Antik şehirdeki sur duvarları ve Kaya mezarları da tahrip olmuştur. Şehir merkezinde sığınak olarak kullanıldığı tahmin edilen yeraltı kemerli su yolunun ağzı 13 yıl önce kapatılmıştır. Şu anda, önceden burasını bilmeyenler için meçhul bir yer haline gelmiştir.

Akropol kapısı ile Hadrianus Takı arasındaki sütunlu caddeden çok az izler kalmış, sütunların tamamı kırılmıştır. Sütun başlıklarından bir kısmının Işıklar köyünün camisinin önünü süslediğini gördük. İsaura'daki Şehir kapısının kuzey kısmında bir yıl önce yapılan kaçak kazıda da 12 adet Lahit ortaya çıkartılmış ve birçoğu kırılmıştır. Maalesef bu antik kent bir yıl önce 29.1.1988 tarihinde Tescil edilmiştir. Ayrıca 11.9.1987 tarihinde buraya ikinci bir yolun yapılmasına izin verilmiş olup, yolun bir kısmı da yapılmıştır.

Hisarlık kasabası yakınlarında bağların içinde Bağlar mevkii veya Sarnıç mevkii olarak adlandırılan bölgede, Roma dönemine ait oldukça iyi korunmuş bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıç kesme taşlardan kemerli olarak yapılmış, arka kısmında çıplak ve yan yatmış şekilde nehir tanrısının kabartması bulunmaktadır. Sarnıç, şu anda bile kullanıldığı halde sol üst köşedeki uzun kitabe okunamayacak ölçüde tahrip görmüştür.

Bozkır'a 4 km uzaklıkta bulunan Üçpınar kasabasında da, kasaba ortasındaki bir çeşmede, çeşitli savaş sahnelerini içeren friz parçaları, çeşmenin yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Tüm çabalarımıza rağmen bu parçaların nereden geldiğini öğrenemedik. Ancak İsaura'ya 7 km uzaklıkta olduğuna göre büyük bir ihtimalle Zengibar Kalesinden gitmiş olabileceğini düşünüyoruz.

Son yüzey araştırmamızın yeri Bozkır'a 35 km uzaklıkta, Dereiçi (Gederet) köyüne 5 km uzaklıktaki Bolat deresinde olmuştur. Yöre hal-

kının "İn A Söğü" olarak adlandırdığı bölge Göksu (Kalykadnos) nun bir kolunun geçtiği derin bir vadi içindedir. Vadiden geçen ırmağın kenarında müstakil olarak duran büyük bir kaya parçasına oyulmuş bir kaya mezarı bulunmaktadır. Kayanın iki tarafı kesilerek kare şeklinde düzeltilmiştir. Kaya mezarının yanlarında ve üstünde savaş sahnelerini canlandıran muntazam kabartmalar hâlâ tüm görkemiyle durmaktadır. Mezarın altında ve diğer yüzünde ise sayısız geyik figürleri yer almaktadır. Paha önce Kurt Bittel tarafından yayınlanan eserin bulunduğu kayanın üst köşesi dinamitlenerek büyük bir parçası kopartılmıştır.

Doğanın ikibin yıldır tahrip edemediği yerleşim yerleri ve eserleri, bugün bir günde hatta bir saatte yok olmaktadır. Tahribatlar bu şekilde devam ettiği sürece bütün ülkemizdeki diğer antik kentlerde olduğu gibi, bilim alemince az tanınan İsauro antik kenti de 7-8 yıl sonra tanınmayacak halde gelecektir,

Bozkır ve çevresinde tahribatlara neden olan ana unsurları bir cümlede toplamak istersek şöyle diyebiliriz. Halkın eski eser ve antikkentler ile yerleşim yerleri hakkında bilgisinin bulunmaması, ev, okul, cami, köprü ve diğer yapılarda kullanılacak yapı malzemesinin köylülere göre hazır bulunması, kontrol mekanizmasının yeterli olmayışı, arazinin çok dağlık olması, çok yerleşme yerine bugün dahi gidilememesi ayrıca halkın hayvancılıktan sonra ikinci gelir kaynağına define arayıcılığın bağlanması gibi nedenleri söyleyebiliriz.

Tahribatları önleyici tedbirler için önerilerimiz şunlardır:

- 1- Kaymakamlıklara, Jandarma Komutanlıklarına, Belediyelere, Köy Muhtarlıklarına geniş yetkiler verilerek, her yönetime kendi sınırlarından sorumlu tutulmasının denetimlerle sağlanması.
- 2- Halkın sık sık seri konferanslarla aydınlatılması (Okullarda öğrencilere bilgiler verilebilir. Halka broşür dağıtılabilir).
- 3- Bozkır Kazası Konya'ya 130 km, Karaman'a 105 km uzaklıkta bulunmaktadır. Ayrıca Bozkır ve çevresindeki Seydişehir, Akseki, Gündoğmuş, Hadim, Taşkent, kazalarında Müze bulunmamaktadır. Kısıtlı imkanları ile Karaman Müzesinin bu kazalara kadar gidip sürekli kontrol yapması mümkün değildir. Hiç değilse bu işi yürütecek müze görevlisinin bulunması son derece yararlı olur kanısındayım.

- 4- Yapılan tahribatlarda suçüstü yapıldığı takdirde ağır müeyyideler uygulanmalıdır. Ayrıca yakalanan kişi ve kuruluşlar ödüllendirilmelidir.
- 5- Gerekli Yasal düzenlemeler yapılarak, bulunan değerli eserlere daha tatminkâr para verilerek müzelerce satın alınması yurt dışına eser kaçakçılığını bir ölçüde önleyebilir.
- 6- Bakanlıkça tayin edilen Koruyucular (Bekçiler) da sık sık yetkililerce kontrol edilmelidir.
- 7- 1988 yılında Tescili yapılan Isaura'da zaman kaybetmeden restorasyonunun yapılması ve bir koruyucunun görevlendirilmesi şarttır.
- 8- Çeşitli ölçekteki haritalardan bir kısmı 203 sayılı kanun gereğince bizlere yasaklandığı halde, maalesef yabancının ellerinde daha detaylı haritalarla dolaştıkları bilinmektedir.
- 9- Bilimsel araştırmalarla hiç ilgisi bulunmayan bazı yabancılar, antik yerleri gösterir haritaları büyük paralar karşılığında definecilerle satmaktadırlar. Bu durumlara imkan verilmemesi gereklidir.
- 10- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca "Maden Arama Ruhsatı" adı altında her vatandaşa verilebilen ruhsatlar, amacının dışında kullanılmaktadır. Bu ruhsatları alan kişilerin yarısından fazlası eski eser tahribatı yapmakta ve define arayıcılığını meslek haline getirmektedirler. Bu ruhsatlar verilirken maden aranacak bölgenin eski eser sahası olup olmadığı ilgili müzelerin ve Bakanlığın görüşü alındıktan sonra verilmesi ve çok sık kontrol edilmesi gerekir.
- 11- Şüpheli ve resmi belgesi olmayan kişilerin kesinlikle eski eser sahaslarına sokulmaması gerekir.
- 12- Köylerimizdeki cami ve benzeri mimari eserler 200-300 yıl ve daha fazla bir geçmişe sahip olduğu halde, Tescil işlemi yapılmadığından köylülerce hiçbir kuruma ve kuruluşa haber vermeden boya-badanası yapılmakta ve çeşitli mimari özellikler kaybolmaktadır. Bu durumun Bakanlık Tamimiyle bile önlenmesi mümkündür.

Yukarıda sayılan önerilerimize ilave olarak, siyasetimizin de baskı unsuru olmaktan çıkması şarttır.